

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

УДК 378.001 – 057.87

Казимир Левківський, кандидат історичних наук,
академік академії Інженерних наук України,
перший заступник директора інституту інноваційних технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки України

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

У статті висвітлюється питання якості освіти студентів у сьогоденних умовах розвитку ринкової економіки та підготовки студентів до конкурентного середовища на ринку праці.

Ключові слова: вища освіта, академічна і професійна кваліфікація, система праці, бакалавр, магістр, освітні технології, компетенції.

Одним із головних системоутворюючих факторів системи вищої освіти України (далі – СВО) є забезпечення професійної кваліфікації випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ). Безумовне врахування СВО вимог сфери праці є запорукою вирішення основних завдань Болонського процесу в освітній галузі – підвищення можливостей працевлаштування випускників ВНЗ, поширення мобільності громадян на ринку праці, посилення конкурентної спроможності національної СВО. Тільки вирішення таких завдань на основі єдиної тривірневої системи стандартів вищої освіти (державних, галузевих та ВНЗ), із чітким розподіленням за цілями і задачами, дозволяє забезпечити якість освіти, у тому розумінні, як це вже сприймається на сьогодні в соціальному та професійному середовищі.

На думку багатьох експертів, досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти країн Європи, створення умов мобільності студентів, викладачів, дослідників та управлінців вищої школи можливе, у найбільшому наближенні, тільки при безумовному сприйнятті та врахуванні умов та особливостей національних систем праці.

Україна, підписавши документи щодо приєднання до Болонського процесу, підтвердила своє прагнення входження до Європейського освітнього простору, тобто вищі навчальні заклади України з 2005 року офіційно стали суб'єктами цього процесу.

Верховна Рада України прийняла Закони:

- від 31 травня 2007 року № 1107– V “Про внесення змін до Закону України “Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності”, згідно з яким “національні стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності мають розроблятися на

основі міжнародних стандартів, якщо вони вже прийняті або перебувають на завершальній стадії розроблення”;

- від 18 березня 2004 року № 1629-IV “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”, згідно з яким Кабінет Міністрів України має привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

З метою подальшого розвитку освіти в Україні, її інтеграції в Європейський освітній простір згідно п.7 Указу Президента України від 04.07.2005 р. № 1013 “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” необхідно здійснити низку заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації, зокрема розробити та затвердити нові державні стандарти вищої освіти. Розвиток ступеневої вищої професійної освіти визнається в Україні як найважливіший показник при оцінці інноваційних освітніх програм.

У законодавстві України встановлюється пріоритетність міжнародних договорів, учасником яких є Україна, стосовно внутрішньодержавних нормативних актів, на виконання чого з метою подальшого розвитку національної системи освіти, забезпечення якості вищої освіти та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство видано Наказ МОН України від 13.07.2007 р. №612 “Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року”.

При цьому в усіх країнах-учасницях Болонського процесу при вирішенні основних його завдань є чітке уявлення стосовно того, що це процес добровільний, полісуб'єктний, багатоваріантний, гнучкий. Таким чином, в

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

сучасній Європі не існує спільного підходу для всіх країн-учасниць, а сам процес є відкритим, поступовим і таким, що базується на європейських цінностях і не нівелює своєрідність національних освітніх систем.

Модернізація системи вищої освіти має відбуватися в контексті досягнення до 2010 року основних цілей Болонського процесу, а саме: побудови Європейської зони вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян із можливостями їхнього працевлаштування; формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу Європи; посилення міжнародної конкурентоспроможності Європейської системи вищої освіти, підвищення її престижності у світі; змагання з іншими системами за студентів та вплив; підвищення визначальної ролі університетів у розвитку Європейських культурних цінностей; досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти при збереженні всього позитивного досвіду та надбань національної системи освіти.

В умовах відсутності в Україні відповідних стандартів професій у системі праці приступитися до визначення компетенцій випускників по програмах підготовки фахівців із вищою освітою вкрай складно, а процедури розроблення нового покоління стандартів вищої освіти України, у тому числі галузевих стандартів вищої освіти, можуть бути перехідними (в разі прийняття нових переліків напрямів і спеціальностей підготовки, як складових Державного стандарту вищої освіти України) і мають враховувати вимоги рекомендаційних документів Європейської Комісії, наприклад:

- Структури кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (**The framework of qualifications for the European Higher Education Area**);

- Стислі описувачі рівнів Європейської кваліфікаційної рамки та Дублінських дескрипторів (**TOWARDS A EUROPEAN QUALIFICATIONS FRAMEWORK FOR LIFELONG LEARNING – ANNEX 3 Complementarity, Dublin descriptors and EQF descriptors – COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 8.7.2005, SEC(2005) 957, COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, 2005**);

- Структури ключових компетентностей, які розглядаються як необхідні для всіх у суспільстві, заснованому на знаннях (**Key Competences for Lifelong learning: A European Reference**

Framework – IMPLEMENTATION OF “EDUCATION AND TRAINING 2010”, Work programme, Working Group B “Key Competences”, 2004).

При цьому, що досить часто не враховують на різних рівнях управління освітою те, що Болонська декларація визначає право країн на збереження національних традицій і досвіду їхніх систем освіти та науки, які разом із системою праці є складовими системи економічної діяльності кожної держави. Головним у Болонському процесі є трансформація національних систем вищої освіти в напрямку їх адаптації до вимог сфер праці.

Системи праці європейських країн на відміну від їх систем вищої освіти (далі – СВО) вже давно практично інтегровані в загальноєвропейську сферу праці. На відміну від різноманіття структур і форм національних СВО, структури і форми систем праці більшості країн світу, згідно досліджень, в основному відповідають вимогам Міжнародної Стандартної Класифікації Занять (далі – ISCO-88) та Міжнародної класифікації занять для країн-членів ЄС (далі – ISCO-88 (COM)).

Робота (праця) завжди має при цьому об’єктну спрямованість. Перелік об’єктів діяльності (праці) зосереджений у Класифікаторі видів економічної діяльності Статистичної Комісії Європейського Союзу (далі – NACE) і Міжнародної стандартної галузевої класифікації видів економічної діяльності Організації Об’єднаних Націй (далі – ISIC).

Перелік таких об’єктів, що характерні для конкретної країни, здебільшого зосереджується в національних класифікаторах, що гармонізуються з NACE і ISIC, вимоги до працівників – у галузевих довідниках, що описують кваліфікаційні характеристики конкретних посад, документах професійних асоціацій та співтовариств, у договірних документах між роботодавцями і найманими робітниками і т.п. У цих документах обов’язково вказуються вимоги до виду і рівня відповідної освіти (до академічної кваліфікації) та до виду і рівня професійної підготовки (до професійної кваліфікації).

Відповідно до Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні кваліфікація вищої освіти (академічна кваліфікація) – це будь-який документ про надання ступеня, диплому або інше свідоцтво, що видане уповноваженим органом та засвідчує успішне завершення програми вищої освіти – курсу навчання, що визнається уповноваженим органом держави як складова її СВО, і по завершенню якого студент отримує кваліфікацію вищої освіти (далі – ВО).

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

Відповідно до нормативних документів сфери праці кваліфікація (професійна кваліфікація) – це здатність працівника виконувати конкретні завдання та обов'язки конкретної роботи – набору завдань та обов'язків, що виконуються або повинні бути виконані однією особою.

Активна діяльність з опису робіт і вимог до виконавців здійснюється не лише на рівні державних інституцій, але і в організаціях, і установах і на виробництві. Існує стійка думка, що “в розробці проблем бізнесу університети відстають на десять років, консультаційні фірми на половину цього терміну і лише виробники створюють майбутнє в реальному режимі часу”.

Незалежно від типу ВО, в межах якої здійснюється класифікація тієї чи іншої програми, певна програма класифікується в залежності від спрямованості її змісту на програми академічної орієнтації або на програми професійної орієнтації.

Слід ще раз наголосити, що в наш час інтегрованим результатом процесу освіти та професійної підготовки стає працевлаштування випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), а не сам процес із його змістовими, часовими та організаційними ознаками.

Таким чином, система праці є одним з основних суб'єктів при формуванні цілей СВО, якщо взяти до уваги те, що завдання забезпечення умов вільного працевлаштування випускників ВНЗ є в Болонському процесі визначальним.

В Україні на сьогодні основними документами сфери праці, гармонізованими з ISCO-88, NACE та ISIC, є Національний класифікатор України “Класифікація видів економічної діяльності” ДК 009: 2005, Національний класифікатор України “Класифікатор професій” ДК 003: 2005 (далі – ДК 003: 2005) і галузеві випуски “Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників” (далі – галузеві випуски ДКХП). Вимоги цих документів (вимоги системи праці) лежать в основі системи стандартів вищої освіти України, структура яких представляє собою ієрархічну сукупність взаємозалежних компонентів, що встановлюють вимоги до змісту й обсягу вищої освіти на рівнях держави, галузі та вищого навчального закладу.

Основні документи Болонського процесу передбачають підготовку фахівців з вищою освітою відповідно до вимог системи праці за освітніми ступенями (рівнями) бакалавра та магістра.

При розробленні стандартів вищої освіти, виконання яких практично забезпечує якість освіти, необхідно враховувати в першу чергу, що бакалавр повинен бути затребуваним на ринку

праці, як це є в багатьох європейських країнах. По-друге, він повинен мати достатній рівень компетентності, що дозволяє йому якісно виконувати свої функціональні обов'язки відповідно до сучасних вимог виробництва або соціальної сфери послуг. Виходячи з цього, підготовка бакалавра або магістра може здійснюватись за фаховим спрямуванням (відповідно, спеціалізацією або спеціальністю). Вітчизняний бакалавр або магістр повинен володіти загальними і фаховими компетенціями, що притаманні європейському фахівцю відповідного рівня.

Умовах перманентної науково-технологічної революції життєвий цикл сучасних технологій стає меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень – тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця. Якщо визначити за головну мету діяльності системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання доцільно організовувати таким чином, щоб забезпечувався всебічний розвиток особистості майбутнього фахівця. Засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності – особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним при вирішенні будь-яких завдань (задач), які ставить перед ним життя.

З цієї точки зору стає зрозумілим необхідність переходу до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти (далі – ГСВО), в основі якого лежить компетентнісний підхід. Цей перехід має бути не революційним, а еволюційним, тобто таким, який враховує величезний досвід вітчизняної педагогічної науки. Застосування компетентнісного підходу до розробки ГСВО повинне привести до формування нової системи діагностичних засобів із переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому. Таким чином, результати формування системи компетенцій є одним із ключових моментів оцінки якості знань. Мова йде про вдосконалення освітніх технологій на основі постійної взаємодії викладача зі студентом. Результати освіти – це очікувані й вимірювані конкретні досягнення студентів (випускників), які

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ДО ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ

визначають, що здатний робити студент (випускник) по завершенні всієї або частини освітньої програми.

Запропоноване в європейському проєкті TUNING [6] "...поняття компетенцій включає **знання й розуміння** (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), **знання як діяти** (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), **знання як бути** (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті)". Поняття "компетенція" включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (результати освіти, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій). У формуванні компетенції вирішальну роль відіграє не тільки зміст освіти, але також і освітнє середовище вищих навчальних закладів, організація освітнього процесу, освітні технології, включаючи самостійну роботу студентів тощо. Треба підкреслити узагальнений, інтегральний характер поняття "компетенція" стосовно понять "знання", "уміння", "навички".

Єврокомісія виділяє 8 ключових компетенцій, якими повинен володіти кожний європеець:

- компетенція в галузі рідної мови;
- компетенція в сфері іноземних мов;
- математична та фундаментальна природничо-наукова та технічна компетенція;
- комп'ютерна компетенція;
- навчальна компетенція;
- міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетенції, а також громадянська компетенція;
- компетенція підприємництва;
- культурна компетенція.

Ці компетенції підтримуються певними здатностями, до яких зараховуються у всіх життєвих областях такі необхідні аспекти, як критичне мислення, креативність, "європейський вимір", активна життєва позиція тощо. Спільно ці здатності сприяють розвитку особистості. В сучасних умовах для випускників навчальних закладів особливо важливим має бути розуміння соціального значення своєї професії й, відповідно, розуміння свого місця в системі соціальних відносин, а також здатність до критичної оцінки свого життєвого та професійного досвіду, свідомого вибору шляхів та методів удосконалення своїх особистих і професійних якостей.

Загальнонаукові (фундаментальні) та інструментальні компетенції випускника ВНЗ мають забезпечити можливість вільно оперувати теоретичними даними в обраній сфері,

застосовувати сучасні технології та створювати фундамент для подальшого навчання, підвищення кваліфікації тощо.

Особливо важливим є визначення професійних компетенцій випускника. Ці компетенції можуть мати узагальнений характер, притаманний професіоналу (фахівцю) взагалі або з певного класу (підкласу, групи) професій, а також визначаються вимогами конкретних професійних стандартів певної професії або (в разі їх відсутності) експертним шляхом за пропозиціями відповідних робочих груп на основі європейських аналогів та кваліфікаційною характеристикою професії працівника (за ДКХПП або запропонованою та узгодженою з МПСП). Очевидно це завдання не можливо вирішити без взаємодії СВО із національною сферою праці, яка, врешті-решт, визначає вимоги до компетентності потрібного їй фахівця, тобто професійна компетентність випускника ВНЗ має відповідати вимогам стандартів професії, в першу чергу в національній сфері праці. При цьому слід наголосити, що вони на сьогодні досить часто на практиці не визначені.

Міністерство освіти і науки України (далі МОН) активно працює над вирішенням завдань, щодо інтеграції вітчизняної СВО до Європейського освітнього простору.

Зокрема, МОН України видано наказ "Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року" від 13.07.2007 р. № 612.

З метою внесення змін і доповнень до положень про Науково-методичну раду МОН із питань освіти, Науково-методичну комісію з питань вищої освіти Науково-методичної ради, оновлення персонального складу Науково-методичної ради МОН, приведення структури Науково-методичних комісій з вищої освіти у відповідність до Переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року № 1719.

На виконання постанов Кабінету Міністрів України № 1719 від 13.12.2006 р. "Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра" та № 839 від 20.06.2007 р. "Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодший спеціаліст",

ВИКЛАДАЧ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В ПОЛЬЩІ: МІСІЯ, ПРОФЕСІЯ ЧИ ЯК КОЖНА ПРАЦЯ?

відповідних наказів МОН України №58 від 27.01.2007 р. (підпункт 6.7) та № 604 від 13.07.2007 та з метою здійснення нормативного та навчально-методичного забезпечення вдосконалення підготовки фахівців з вищою освітою МОН України видало наказ №897 від 11 жовтня 2007 р., який визначає переліки базових ВНЗ та склад робочих груп з розроблення ГСВО (до робочих груп залучені понад 1660 спеціалістів із провідних ВНЗ України). Цей наказ регламентує, зокрема, порядок розроблення, подання, проходження експертизи, погодження і затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти (ОКХ, ОПП, засоби діагностики рівня якості

освітньо-професійної підготовки фахівця). Вказаний порядок є похідним і базується на положеннях наказу Міносвіти України від 31.07.1998 р. №285 зі змінами та доповненнями, що введені розпорядженням МОН України від 05.03.2001 р. №28-р.

Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України розроблено Комплекс нормативних документів для розроблення складових галузевих стандартів освіти, що представлений листом МОН України від 31.07.2008 р. №1/9-484.

Інститут інноваційних технологій та змісту освіти

Стаття надійшла до редакції 27.10.2008

УДК 378.124 (438)

Марія Чепіль, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
доктор габілітований, професор надзвичайний
кафедри історії виховання і порівняльної педагогіки
Університету імені Марії Кюрі-Скłodовської
м. Люблін, Польща

Ришард Куха, доктор габілітований, професор звичайний
кафедри історії виховання і порівняльної педагогіки Вищої педагогічної школи
м. Рики, Польща

ВИКЛАДАЧ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В ПОЛЬЩІ: МІСІЯ, ПРОФЕСІЯ ЧИ ЯК КОЖНА ПРАЦЯ?

У статті з'ясовано роль викладача у різних типах вищих навчальних закладів Польщі. Автори прагнули подати власне бачення цієї проблеми: викладач виконує місію, викладач – це професія, викладач – це як і будь-яка праця. Сьогодні пошук нової формули едукативності і вищого навчального закладу, де б знайшли відображення найкращі університетські традиції, потреби сучасної неоднозначної освітньої дійсності, традиційне поєднання “викладач – студент” могло б отримати нову якість.

Ключові слова: сучасний викладач, вища школа, освітня діяльність, приватні вищі школи, професійні кодекси, “викладач-студент”.

Постановка проблеми. Актуальним завданням сучасної науки є підготовка наукових кадрів. Сучасний викладач – це передовсім висококваліфікований фахівець, який досконало володіє своєю професією, знає психологію, прагне систематично поширювати і поглиблювати загальні та професійні знання, перебуває у постійному творчому пошуку, прагне досягти високого рівня майстерності. Упродовж XX – XXI ст. підходи до цієї проблеми зазнавали значних трансформацій залежно від соціально-

політичних вимог, стану суспільства, ідеології освітньої політики тощо. В останні роки відбулося багато змін в організації освітнього процесу, діяльності в вищій школі як України, так і Польщі. Географічне положення Польщі визначає не тільки міжнародну стратегічну політику безпеки українського народу, а й дружні взаємовідносини між людьми, що проживають в різних державах.

Аналіз останніх досліджень. Проблема ролі і статусу викладача у вищій школі знайшла відображення у багатьох публікаціях українських